УДК 342.951

А. В. Форос, викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
економіко-правовий факультет, кафедра кримінального права,
кримінального процесу і криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено поняття інформаційної безпеки, визначено її місце в системі національної безпеки України, розглянуто основні елементи системи інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, національна безпека, інформація.

Проблема безпеки на початку XXI століття набула універсального змісту. Окрім традиційної військової та військово-політичної сфери, вона поширилася на області соціальних, економічних, правових, культурних, екологічних та інформаційних відносин. Для українського суспільства питання забезпечення національної безпеки стоять особливо гостро, що пояснюється наявністю таких проблем, як: необхідність створення сприятливих умов для подальшого розвитку українського суспільства та держави; існування економічної кризи; порушення прав і свобод людини і громадянина в Україні та за її межами; зростання рівня злочинності та корупції; поширення загрози тероризму, неконтрольованого розповсюдження зброї та наркотиків; загрозливий стан довкілля; значне ускладнення демографічної ситуації.

Наприкінці XX століття друга науково-технічна революція зумовила стрімке зростання інформаційних технологій. На цей час показником цивілізованості та рівня розвитку демократії будь-якого суспільства є не тільки право на вільний доступ до інформації, але й надійний захист інформації та інформаційних технологій. Основною цінністю для суспільства взагалі й окремої людини зокрема поступово стають інформаційні ресурси. Організація соціуму почала трансформуватися у напрямку перерозподілу реальної влади від традиційних структур до центрів управління інформаційними потоками, зросла впливовість засобів масової інформації. Дійсно, інформаційні технології знаходять дедалі більше застосування в таких сферах, як фінансовий обіг та ринок цінних паперів, зокрема в банківській та біржових установах; зв'язок; транспорт; високотехнологічні виробництва; державні системи управління тощо. Інформатизація та комп'ютеризація докорінно змінюють обличчя суспільства. Саме від збереження інформації та її повноти залежить стабільність у суспільстві, забезпечення прав і свобод громадян, правопорядок. За таких обставин забезпечення інформаційної безпеки поступово виходить на перший план у проблематиці національної безпеки.

Серед дослідників різних галузей наук, які досліджують проблему національної безпеки, немає одностайності щодо визначення поняття національної безпеки. Міжнародною практикою прийнято й закріплено в ряді багатосторонніх (двосторонніх) договорів і угод певне поняття "національна безпека", розроблене Фондом міжнародної безпеки при ЮНЕСКО. Згідно з цим визначенням національна безпека — це стан суспільства, за якого сукупність державних та суспільних гарантій забезпечує йому стабільний розвиток, захист базових інтересів нації (мається на

увазі народ конкретної держави), джерел її духовного та матеріального благополуччя від зовнішніх та внутрішніх загроз [1, 29–30].

Найбільш поширеним є погляд на національну безпеку як стан і ступінь захищеності важливих інтересів громадянина, суспільства і держави в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, що є необхідною умовою існування та розвитку нації, збереження та примноження її духовних та матеріальних цінностей. Основний зміст такого трактування закріплений в Концепції (основах державної політики) національної безпеки України, схваленої 16 січня 1997 р. Верховною Радою України. Згідно з Концепцією національна безпека України — це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [2, 32].

В науковій та спеціальній літературі інформаційна безпека розглядається як елемент або підсистема національної безпеки. У Законі України "Про основи національної безпеки України" визначено дев'ять основних напрямів державної політики національної безпеки в різних сферах життєдіяльності. До однієї з них належить інформаційна, що дає усі підстави стверджувати, що інформаційна безпека є вагомою складовою національної. Водночас з незрозумілих причин автори даного закону інформаційну сферу життєдіяльності поставили на останнє місце, що свідчить про неусвідомлення значення та ролі інформаційної безпеки в розвитку і подальшому існуванні держави [3, 202].

На думку Б. А. Кормич, інформаційний аспект національної безпеки є її невід'ємним компонентом, і так само як інформаційна безпека не може існувати поза межами загальної національної безпеки, національна безпека не буде всеохоплюючою в разі позбавлення своїх інформаційних векторів [4, 9].

Згідно Закону України "Про національну програму інформатизації", інформаційна безпека — невід'ємна частина політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки [5, 22].

У проекті Концепції (основи державної політики) інформаційної безпеки України, що був розроблений фахівцями Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, дається наступне визначення: "інформаційна безпека — стан захищеності національних інтересів України в інформаційній сфері, за якого не допускається (або зводиться до мінімуму) завдання шкоди особі, суспільству, державі через: неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації; несанкціоноване поширення та використання інформації; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки функціонування інформаційних технологій" [6,50].

На нашу думку, інформаційна безпека — це рівень захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері від зовнішніх та внутрішніх загроз. На теперішній час як на побутовому, так і на науковому рівні інформаційна сфера розглядається як сфера, яка формується та розвивається під час інформаційної діяльності. Відповідно до ст. 12 Закону України "Про інформацію", "інформаційна діяльність — це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави" [7, 78].

Інформаційна безпека щодо інформатизації знаходить правове вираження в комплексі нормативних документів із усіх аспектів використання засобів обчислювальної техніки для оброблення та зберігання інформації обмеженого доступу; комплекс державних стандартів із документування, супроводження, використання, сертифікаційних випробувань програмних засобів захисту інформації; банк засобів діагностики, локалізації і профілактики вірусів, нові технології захисту інформації з використанням спектральних методів, високонадійні криптографічні методи захисту інформації тощо.

Метою інформаційної безпеки є забезпечення цінності системи, захист і гарантування точності і цілісності інформації, і мінімізування руйнування, що можуть мати місце, якщо інформація буде модифікована чи зруйнована. Інформаційна

безпека вимагає обліку всіх подій, у ході яких інформація створюється, модифікується, до неї забезпечується доступ або вона поширюється.

На нашу думку, провідними елементами системи інформаційної безпеки, у тому числі щодо захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах, є такі найважливіші чинники.

1. Провідний предмет суспільних правовідносин — інформація в інформаційно-телекомунікаційних системах.

2. Суб'єкти — окремі люди, їх спільноти, різного роду організації, суспільство, держава, інші держави, їх союзи, світове співтовариство. Згідно Закону України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах", суб'єктами відносин, пов'язаних із захистом інформації в системах, є: власники інформації; власники систем; користувачі; уповноважений орган у сфері захисту інформації в системах" [8, 41].

3. Об'єкт — правовідносини між суб'єктами (суспільні відносини), які визначаються за певними об'єктивно існуючими критеріями.

В науковій та спеціальній літературі до об'єктів інформаційної безпеки відносять інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну і телекомунікації, механізм забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни. На наш погляд, перелік об'єктів інформаційної безпеки можна поділяти на три групи:

1. Реалізація та захист прав громадян і основних інтересів суспільства в інформаційній сфері. В цій групі слід виділити такі основні елементи: створення умов для реалізації громадянином свого права та доступ до інформації; захист права громадянина на недоторканість приватного життя; захист здоров'я громадянина, його психіки від впливу шкідливої інформації, особливо від тієї, що розповсюджується інформаційно-телекомунікаційними мережами або з використанням комп'ютерних технологій; права на захист інтелектуальної власності.

2. Захист інформації з обмеженим доступом. Для визначення останньої вживається ще закрита, або секретна, тобто така, що з тих чи інших міркувань являє собою таємницю і розповсюдження якої можливо лише за згодою органів, уповноважених контролювати питання, пов'язані з цією інформацією. Інформація з обмеженим доступом у свою чергу поділяється на таємну і конфіденційну [7, 33].

3. Інформаційні системи. Особливе значення для забезпечення інформаційної безпеки має рівень захищеності інформаційно-комп'ютерних систем, мереж та телекомунікацій, які використовуються в інформаційних процесах. Роль цього компоненту інформаційної безпеки значно зростає у зв'язку з загрозою застосування інформаційної зброї.

До рівнів забезпечення інформаційної безпеки прийнято відносити:

- нормативно-правовий — закони, нормативно-правові акти тощо;
- адміністративний — дії загального характеру, які застосовуються органами виконавчої влади;
- процедурний — конкретні процедури забезпечення інформаційної безпеки;
- програмно-технічний — конкретні технічні заходи забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека дає гарантію того, що досягаються наступні цілі: конфіденційність інформації; цілісність інформації і пов'язаних з нею процесів; доступність інформації, коли вона потрібна; облік усіх процесів, пов'язаних з інформацією, тобто завдяки інформаційній безпеці виконуються функції щодо дотримання вимог, які ставляться до інформації.

Важливим аспектом загальних положень інформаційної безпеки щодо захисту інформації в цих системах є наукове визначення і формулювання принципів її реалізації. Зазначені принципи повинні мати чітку ієрархічну структуру і критерії. Виходячи з положень природи інформаційної безпеки як організаційного явища,

пропонується поділ принципів на такі групи першого порядку: організаційно-правові; організаційно-управлінські; організаційно-технічні.

Визначальним у проблематиці теорії організації інформаційної безпеки є з'ясування її напрямків на засадах комплексного підходу щодо методів захисту. Аналіз наукових досліджень, що присвячені визначенню напрямків та методів захисту інформації, дозволяє умовно визначити такі напрямки захисту: правові, організаційні (управлінські), програмні, технічні та криптографічні.

Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що проблематика захисту інформації в інформаційних системах у науці й практиці України ще перебуває на стадії становлення і потребує ґрунтовного наукового забезпечення, зокрема систематизації, в тому числі на рівні організаційно-правового аспекту. У зв'язку з цим є потреба формування та впровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів юридичного та технічного напрямку, комплексної наукової дисципліни — теорії організації інформаційної безпеки.

Література

1. Тарнавський М. І. Незалежність вимагає пильності. Політичні аспекти забезпечення національної безпеки України // Трибуна. — 1995. — № 10. — 112 с.

2. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України (Схвалена Верховною Радою України 16 січня 1997 р.) // Національна безпека України, 1994–1996 рр.: Наук. доп. НІСД / Редкол.: О. Ф. Бєлов (голова) та ін. — К.: НІСД, 1997. — 186 с.

3. Логінов О. В. Сучасні проблеми забезпечення інформаційної безпеки в контексті формування системи державного управління // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. — 2003. — № 3. — 224 с.

4. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навч. посібник. — К.: Кондор, 2004. — 384 с.

5. Закон України "Про Національну програму інформатизації" від 04.02.1998 // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 27–28. — 148 с.

6. Актуальні проблеми інформаційної безпеки України (аналітична доповідь УЦЕПД) // Національна безпека і оборона. — 2001. — № 1. — 224 с.

7. Закон України "Про інформацію" від 02.10.92 // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — 148 с.

8. Закон України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах" від 05. 07.94 // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 31. — 148 с.

А. В. Форос

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

РЕЗЮМЕ

Информационная безопасность может рассматриваться как элемент или подсистема национальной безопасности. Информационную безопасность следует понимать как состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства в информационной сфере от внешних и внутренних угроз. Проблематика защиты информации в информационных системах находится на стадии становления и требует обоснованного научного обеспечения, и особенно на уровне организационно-правового аспекта.

Ключевые слова: информационная безопасность, национальная безопасность, информация.